

به نام خدا

# بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه مذاهب خمسّه

مؤلف :

حاتم لطف علی

انتشارات بامن

(با همکاری سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

[chaponashr.ir](http://chaponashr.ir)

سرشناسه: لطف علی، حاتم، ۱۳۶۸-  
عنوان و نام پدیدآور: بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه مذاهب خمسسه /  
مؤلف حاتم لطف علی.  
مشخصات نشر: انتشارات بامن، ۱۴۰۲.  
مشخصات ظاهری: ۱۵۸ ص.  
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۳۰۰-۷۸-۸-۸  
وضعیت فهرست نویسی: فیبا  
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۵۸-۱۵۳.  
موضوع: معامله به قصد فرار از دین - بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی - دیدگاه مذاهب خمسسه  
رده بندی کنگره: GV۷۳۰  
رده بندی دیویی: ۸۱۹  
شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۱۴۱۸۹  
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه مذاهب خمسسه

مؤلف: حاتم لطف علی

ناشر: انتشارات بامن

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

چاپ: زبرجد

قیمت: ۱۴۳۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۳۰۰-۷۸-۸-۸

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

[www.chaponashr.ir](http://www.chaponashr.ir)



## فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده .....	۹
فصل اول .....	۱۵
۱-۳ اهمیت موضوع و انگیزه انتخاب آن .....	۱۵
۱-۳-۱ اهمیت موضوع: .....	۱۵
۱-۳-۲ انگیزه انتخاب: .....	۱۵
۱-۴ یک سری سئوالات و فرضیه‌ها: .....	۱۶
۱-۴-۱ سئوالات .....	۱۶
۱-۵ تعاریف واژه‌های کلیدی: .....	۱۸
۱-۵-۱ جهت معامله: .....	۱۸
۱-۵-۲-۳-۱ فرار از دین: (مدنی - فقه) .....	۲۱
۱-۶ نتیجه گیری: .....	۲۱
فصل دوم .....	۲۳
آشنایی با مفهوم جهت و تاریخچه تحولات ماده ۲۱۸ .....	۲۳
مقدمه: .....	۲۳
بخش اول: مفهوم جهت و ضرورت مشروعیت آن .....	۲۴
۲-۱-۲ ضرورت مشروعیت جهت معامله .....	۳۲
بخش دوم: تاریخچه تحولات قانونی در باب معامله به قصد فرار از دین .....	۴۹
۲-۲-۱ وضعیت قانونی معامله به قصد فرار از دین قبل از انقلاب .....	۴۹

- ۱-۲-۱-۲ تصویب ماده ۲۱۸ سابق قانون مدنی ..... ۵۰
- ۱-۲-۲-۲ حذف ماده ۲۱۸ قانون مدنی ..... ۵۳
- ۱-اصل ۴۰ قانون اساسی ..... ۵۴
- ماده ۶۵ قانون مدنی : ..... ۵۵
- ماده ۴ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۱ تیر ۵۱ : ..... ۵۶
- ۲-۲-۲-۲-۳ نتیجه ..... ۵۹
- ۲-۲-۳ نتیجه فصل دوم ..... ۶۱
- فصل سوم ..... ۶۳
- اعتبار معامله به قصد فرار از دین ..... ۶۳
- بخش اول :معامله صوری به قصد فرار از دین ..... ۶۵
- ۳-۱-۱ دیدگاه فقهی ..... ۶۵
- ۳-۱-۲ مبانی حقوقی ..... ۶۶
- ویا به بیانی کوتاه تر : ..... ۶۸
- معاملات صوری خود به دو دسته تقسیم می‌شوند : ..... ۶۸
- ۳-۲-۱ اهمیت دین در فقه اسلامی ..... ۷۰
- ۳-۲-۱-۱ مسامحه در پرداخت دین : ..... ۷۱
- خرید مسکن به قصد فرار از دین ..... ۹۰
- ۳-۲-۳ بررسی حقوقی ..... ۹۳
- فصل چهارم ..... ۱۰۹
- احکام معامله به قصد فرار از دین ..... ۱۰۹
- مقدمه ..... ۱۰۹

بخش اول - قلمرو معامله به قصد فرار از دین.....	۱۰۹
۴-۱-۱ اعمال حقوقی .....	۱۰۹
خودداری از افزایش حقوق یا کاهش التزامات : .....	۱۱۳
بخش دوم : دعوی مربوط به معامله به قصد فرار از دین .....	۱۱۷
۴-۲-۱ ادله اثبات .....	۱۱۷
در خاتمه ضرورتاً ۳ نکته را متذکر می شویم : .....	۱۲۰
۴-۲-۲ آئین دادرسی .....	۱۳۳
زیرنویس: .....	۱۴۱
<b>فصل پنجم .....</b>	<b>۱۴۷</b>
<b>نتیجه گیری و پیشنهادات .....</b>	<b>۱۴۷</b>
۵-۱ نتیجه گیری .....	۱۴۷
۵-۱-۱ جهت معامله و مشروعیت آن .....	۱۴۷
۵-۱-۲ معامله به قصد فرار از دین .....	۱۴۸
۵-۲ پیشنهادات .....	۱۵۰
چکیده انگلیسی .....	۱۵۱
<b>منابع .....</b>	<b>۱۵۳</b>



## تقدیم به همسر مهربانم:

که سایه مهربانی‌اش سایه سار زندگی‌م می‌باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و مشکلات مسیر را برایم تسهیل نمود. کسی که مسیح‌وار با صبرش در تمامی لحظات رفیق راه بود و در مسیر ناهموار زندگی واژه صبر را برایم به تصویر کشید و برق امید چشمانش چراغ دلم را روشن کرد که در سایه همیاری و همدلی او به این منظور نائل شدم.



## چکیده

موضوع مورد بررسی در این کتاب بررسی تطبیقی فقهی و حقوقی معامله به قصد فرار از دین از دیدگاه مذاهب خمس می‌باشد که در این جا چکیده و خلاصه‌ای از آن را بیان می‌کنیم، اصل موضوع مورد بررسی ما حول ماده ۲۱۸ و اثرات آن می‌باشد؛ حذف ماده ۲۱۸ سابق قانون مدنی (هرگاه معلوم شود معامله به قصد فرار از دین واقع شده آن معامله نافذ نیست) راه را برای افراد کلاهبردار باز کرد پس از آن ماده ۲۱۸ جدید (هرگاه معلوم شود که معامله به قصد فرار از دین به طور صوری انجام شده آن معامله باطل است) سپس ۲۱۸ مکرر در قانون مدنی تولد یافت (هرگاه طلبکار به دادگاه دادخواست داده دلایل اقامه نماید که مدیون برای فرار از دین قصد فروش اموال خود را دارد، دادگاه می‌تواند قرار توقیف اموال وی را به میزان بدهی او صادر نماید که در این صورت بدون اجازه دادگاه حق فروش اموال را نخواهد داشت) اما این مواد نیز دارای اشکالات و ابهامات قانونی می‌باشند. بل از صحبت از جهت نامشروع معاملات که همان موضوع ماده ۲۱۸ یعنی معامله به قصد فرار از دین می‌باشد باید با جهت معامله آشنا بشویم، انگیزه‌ای در زبان حقوقی جهت نامیده می‌شود که دارای دو وصف ممتاز (مستقیم و محرک اصلی بودن) باشد. در قانون مدنی ما فقط مشروع بودن جهت معامله (نه تعهد) از شرایط صحت معاملات به شمار رفته است. در مباحث فقهی سه نظریه صحت، بطلان و شرط فاسد یا مفسد برای حکم وضعی جهت نامشروع مطرح شده است، اما آنچه‌ای که بیان خواهد شد به نقل عده‌ای از فقها در فقه صرفاً در موارد خاص که دلیل وارد شده می‌توان معتقد به بطلان شد و نمی‌توان به شکل یک قاعده کلی گفت هر جا جهت نامشروع باشد معامله باطل است. حقوق دانان ما نیز معتقدند که همین که جهت در عقد تصریح شود

برای آگاه‌ساختن طرف قرارداد کافی است. فقها در مورد معامله به قصد فرار از دین به سه دسته تقسیم می‌شوند گروهی قائل به صحت، گروهی قائل به عدم نفوذ و گروهی دیگر قائل به بطلان می‌باشند. به نظر بنده نظریه عدم نفوذ فقها قابل قبول‌تر و قابل مطرح در نظام حقوقی کنونی می‌باشد. حقوق‌دانان نیز در این مورد معتقد به عدم نفوذ می‌باشند، اما دکتر کاتوزیان نظریه عدم قابلیت استناد را در مقابل عدم نفوذ مطرح کرده‌اند. که بر اساس آن معامله برای طرف قرارداد صحیح ولی برای طلبکار قابلیت استناد نداشته و به محض مراجعه می‌تواند معامله را فسخ کند. نظر منتخب بنده در این رساله نظر آقای دکتر کاتوزیان (عدم قابلیت استناد) می‌باشد.

معیار در اعمال حقوقی مدیون این است که بدهکار با هدف اضرار به دین، به کار ارادی دست زند که باعث تهیدستی یا افزایش اعیار او شود یا اموال خود را پنهان کند و دور از دسترس طلبکارها نماید.

شرایطی برای اثبات این نوع معاملات بیان خواهد شد از جمله احراز طلب مسلم و قابل مطالبه بودن، تقدم طلب بر معامله، قصد فرار از دین و ... .

طلبکار دعوی رابه نام خود طرح می‌کند و سایر طلبکاران باید به عنوان ثالث وارد شوند. در صورتی که عین در مال طرف قرارداد باشد طلبکار مطالبه می‌کند، اگر نباشد طلبکار خسارت می‌گیرد و اگر طلبی باشد که بدهکار از آن صرف‌نظر کرده است، طلبکار معادل آن را می‌گیرد. همچنین طرف قرارداد می‌تواند پس از استیفای طلب بدهکار اگر مقداری باقی بماند آن را مطالبه کند و به میزان خسارتی که بر او وارد شده نیز می‌تواند به بدهکار رجوع کند.

(ماده ۲۱۸ سابق: هرگاه معلوم شود که معامله به قصد فرار از دین واقع شده آن معامله نافذ نیست)

تا قبل از حذف ماده ۲۱۸ سابق، معاملات به قصد فرار از دین (غیرنافذ) بودند، اما با حذف ماده مذکور وضعیت حقوقی این معاملات دچار ابهام و تردید گردیده، با توجه به قانون منع توقیف اشخاص در قبال تعهدات مالی مصوب ۱۳۵۲ اشخاص بدهکار به موجب آن براساس قاعده (المفلس فی امان ...) در قبال بدهی خود بازداشت نمی‌شوند این قانون زمینه انجام معاملات به قصد فرار از دین را مساعدتر نموده و موجب تحریک افراد شیاد و فرصت طلب در عدم پرداخت دین گردید.

((ماده ۲۱۸ جدید قانون مدنی: هرگاه معلوم شود که معامله به قصد فرار از دین به طور صوری انجام شده آن معامله باطل است))

((ماده ۲۱۸ مکرر قانون مدنی: هرگاه طلبکار به دادگاه دادخواست داده، دلایل اقامه نماید که مدیون برای فرار از دین قصد فروش اموال خود را دارد، دادگاه می‌تواند قرار توقیف اموال وی را به میزان بدهی اوصادر نماید که در این صورت بدون اجازه دادگاه حق فروش اموال را نخواهد داشت))

این مواد نیز دچار مشکلات و ابهامات قانونی می‌باشند که در این کتاب به بررسی آنها می‌پردازیم.

برای تعیین وضعیت حقوقی این معاملات لازم است، مبنای حکم ماده ۲۱۸ سابق را تعیین کنیم سپس بر اساس آن در خصوص وضعیت فعلی این معاملات نظر دهیم، تا با ارائه نظری مستدل و قوی اختلاف نظرهای موجود مرتفع گردد.

قبل از اصلاحیه ماده ۲۱۸ جدید به تاریخ ۱۳۷۰/۸/۱۴ همان‌طور که گفته شد ماده مذکور به این شکل بود که: (هرگاه معلوم شود که معامله به قصد فرار از دین واقع شده آن معامله نافذ نیست) معامله صوری و معامله به قصد فرار از دین در قوانین ما تعریف نشده است، حقوق دانان در تعریف معامله صوری می‌گویند: (معامله صوری، معامله‌ای

است که طرفین قصد جدی برای به وجود آوردن آثار حقوقی آن معامله را نداشته باشند) (لنگرودی، ۱۳۵۸، ص ۶۶۶)

در تعریف معامله به قصد فرار از دین نیز گفته شده است: (هر عمل حقوقی متقلبانه که منظور عامل آن فرار از پرداخت دین است) (همان، ص ۴۹۶)

(معامله صوری فاقد قصد و اراده جدی است و فقط صورت معامله را داراست .) (کاتوزیان، ۱۳۷۶، ص ۲۵۵)

(درحالی که در معامله به قصد فرار از دین، قصد واقعی انتقال وجود دارد؛ ولی بانگیزه فرار از دین؛ بنابراین در این فرض، معامله واجد ارکان صحت می‌باشد؛ یعنی قصد انتقال واقعی وجود دارد منتها همانگونه که گفتیم بانگیزه فرار از دین می‌باشد که با توجه به مجموعه قوانین موجود به ویژه قانون تجارت باید گفت که چنین معامله‌ای غیرنافذ است نه باطل).<sup>۱</sup> (شهیدی، ۱۳۸۰، ص ۳۷۷)

در اصلاحیه سال ۱۳۷۰ قید (صوری بودن) اضافه شده و معلوم نیست که قانون‌گذار از عبارت (معامله به قصد فرار از دین به طور صوری) چه چیز را اراده کرده است، آیا به نظر او این دو یک مفهوم دارند؟ آیا مقصود بیان حکم هر یک از این دو است به این معنی که هم معامله به قصد فرار از دین باطل است و هم معامله صوری؟ یا آنکه اجتماع هر دو قید لازم است و بدین ترتیب قانون‌گذار از ترکیب این دو اصطلاح، یک مفهوم جدیدی را اراده کرده است.

---

۱- هرچند به گفته برخی مواد ۴۲۴ و ۴۲۵ و ۵۰۰ قانون تجارت در خصوص تاجر که دارای وضعیت و شرایط و احکام خاص می‌باشد وضع گردیده و معلوم است که احکام تاجر را نمی‌توان بدون دلیل باقیاس به غیرتاجر تسری داد، اما از نظر مامی توان آن را به عنوان مویدی در بحث خودمان طرح کرد

(احتمالات مذکور، ماده ۲۱۸ ق.م.را در ابهام جدی قرار داده است و از آن نمی‌توان جهت روشن نمودن وضع هر یک از معامله به قصد فرار از دین یا معامله صوری استفاده کرده به عقیده برخی، ماده ۲۱۸ اصلاحی سبب اخلال در استنباط حکم به علت وجود مفهوم مخالف نامناسب شده است، چرا که مفهوم مخالف آن این است که اگر معامله بدون وجود قصد فرار از دین به طوری صوری انجام شود، معامله باطل نیست، در حالی که در معامله صوری قصد انشاء وجود ندارد و بدیهی است که معامله صوری خواه بانگیزه فرار از دین یا بدون انگیزه به علت فقدان قصد باطل است.) (همان، ص ۳۵۵)

هدف ما بررسی این ماده قانونی که دچار تحولاتی شده، بیان و (انشاءالله) رفع مشکلات این ماده می‌باشد.

